

Ergetowski, Ryszard

"Karol Forster. Emigracyjny działacz, pisarz i wydawca. 1800-1879", Roman Jaskuła, Kraków 2002 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 48/1-2, 205-207

2003

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Roman Jaskuła : *Karol Forster. Emigracyjny działacz, pisarz i wydawca. 1800–1879*. Akademia Pedagogiczna w Krakowie. Prace Monograficzne nr 347. Kraków 2002, 446 + 3 nlb. s., 24 ilustr.

Książka Romana Jaskuły poświęcona polskiemu emigrantowi, pisarzowi i wydawcy zarówno w Paryżu, jak i w Berlinie – Karolowi Forsterowi – imponuje rozległością kwerend, znajomością literatury dotyczącej naszego wychodźstwa i drażnieniem psychologicznych właściwości opisywanej postaci. Aby zdobyć tak rzetelne źródłowe podstawy autor spenetrował archiwa i biblioteki warszawskie, krakowskie, poznańskie, wrocławskie, lwowskie, zapoznał się z zasobami paryskimi, berlińskimi, drezdeńskimi, lipskimi, praskimi, wiedeńskimi. Przejrzał rękopisy zgromadzone w Kórniku, Rouen, Poczdamie. Dochodzi do tego szereg wykorzystanych w pracy polskich, niemieckich, francuskich czasopism, pamiętników, diaruszy, raptularzy, a także świadectw ikonograficznych. Dzięki tak rozbudowanej podstawie materiałowej mamy do czynienia z dziełem nieprzeciętnym, z precyzyjnie wycieniowanym portretem emigranta dotychczas pozostającego poza zainteresowaniami badaczy.

Recenzowana książka składa się z pięciu rozdziałów, w których są rozpatrywane takie kwestie, jak genealogia rodziny Forsterów (pochodzenia szkockiego), egzystencja przed 1830 r. jej wówczas najmłodszego przedstawiciela Karola, jego zajęcia, zainteresowania, zaangażowanie się w życie literackie Warszawy przed listopadowym powstaniem, a także jego w nim udział. Z kolei obserwujemy pobyt K. Forstera w Dreźnie i Paryżu, jak szybko przystosował się do tamtejszych warunków, podejmując pisarskie (główne w języku francuskim) i edytorskie imprezy.

Następnie autor wprowadza czytelnika w orbitę Hotelu Lambert, ukazując polityczne misje Forstera w latach 1848–1849 w Krakowie, Pradze, Kromieryżu, Berlinie. Równie interesująco przedstawia się jego pobyt w stolicy Prus, kontakty z Aleksandrem von Humboldtem, Antonim Radziwiłłem i jego rodziną, otarcie się o monarszy dwór Hohenzollernów. Wszystkie te koneksje z tak wysoko postawionymi w społecznej hierarchii personami ułatwiły mu zalegalizowanie swego pobytu nad Szprewą, na rozbudowanie tam edytorstwa – tym razem tytułów polskich. Ten organizacyjny i połączony z nim pisarski wysiłek był wszakże podjęty nie dla celów komercyjnych, lecz społecznych i patriotycznych. Forster część, a bywało, że i całe nakłady, odstępował bezpłatnie polskim czytelnikom i bibliotekom w kraju oraz zagranicą. Wyznawał bowiem zasadę: „przez oświatę do wolności” i w miarę swych ograniczonych możliwości starał się ją realizować.

Ogłaszane przez Forstera publikacje zarówno paryskie, jak i berlińskie R. Jaskuła poddał wszechstronnej analizie uwzględniając ich treści ideowe, wysokość nakładów, cenę, stronę techniczną ukazujących się tytułów, drogi jakimi docierały do poszczególnych zaborów, bądź – czasem odległych – skupisk naszej emigracji.

Forster jawi się w interpretacji autora jako jednostka niecodzienna, wystająca ponad przeciętność, choć długo nieobecna w badawczych warsztatach naukowców. Jego cechy to mobilność, zaradność, protestancka pracowitość i uczciwość. Starał się w pełni wykorzystać zdolności, jakimi został obdarzony, przejść przez życie godnie, w sposób prawy, zawsze służąc swemu narodowi i otaczającym go bliźnim. Obok zmysłu kupieckiego i organizacyjnego wykazywał zamiłowanie do muzyki i literatury oraz publicystyki.

Konstrukcja dzieła R. Jaskuły jest bez zarzutu, dyktowana rygorami logiki i intelektualnej dyscypliny. Wspomaga tu autora znakomita orientacja w biografii Forstera oraz w bibliografii ogłaszanych przez niego druków. Z racji ciągłych reedycji, kombinacji ze zmienianymi kartami tytułowymi, przedstawiania porządku w egzemplarzach o charakterze zbiorów, dodatków, to znów eliminacji pewnych zamieszczonych poprzednio fragmentów, powstało wokół jego pisarsko-edytorskiej spuścizny sporo zamieszania. Jednak R. Jaskuła szczęśliwie przebrnął przez te zasadzki i w sposób bezsporny uzasadnił rażąco swych bibliograficznych klasyfikacji. Równie pozytywnie przedstawia się strona stylistyczna i leksykalna książki: tok narracji jest potoczny, klarowny, zdania budowane według praw polskiej syntaksy.

Zgodnie z założeniem rozprawy główny nacisk położono na te epizody, które bezpośrednio wiążą się z literackimi i edytorskimi poczynaniami K. Forstera. Autor dzieli je, zgodnie ze stanem faktycznym, na okres warszawski, paryski i berliński. Pierwszy, wstępny, obejmował tłumaczenia (głównie z języka francuskiego) powieści, libretta, recenzje, artykuły; drugi to preponderancja publikacji w języku francuskim o polskiej tematyce, informujących obcokrajowców o naszej problematyce politycznej, społecznej, literackiej; trzeci, berliński, cechuje powrót do pisarstwa w języku polskim, przesunięcie – obok powtarzanej tematyki patriotycznej – w stronę kwestii społecznych. W stolicy Prus wydawał całe serie książeczek dla „polskiego ludu” o charakterze oświatowym, ekonomicznym, umoralniającym. Rozsyłał je – jak już wspomniano – przeważnie bezpłatnie do księgozbiorów stowarzyszeń, bractw, szkół, bądź oferował bezpłatnie osobom finansowo niezależnym, aby mogły berlińskie druki rozprowadzać pośród rzemieślników, niższych urzędników, oficjalistów, uczniów. Dzięki tym zabiegom stosowanym przez całe lata stał się postacią znaną i cenioną za swą bezinteresowność, wytrwałość, za ideę szerzenia pośród rodaków oświaty. Forster z racji swej konfesji wysoko stawiał etos pracy, uczciwości i solidności w życiu publicznym i prywatnym.

Autor obiektywnie i w sposób należyte udokumentowany ukazał te kwestie obszernie i prawidłowo je interpretując. Bogactwo archiwaliów, którymi dysponował pozwoliło mu ujawnić szereg nieznanych dotąd faktów z życia K. Forstera, ukazać realia życia codziennego Berlina w latach 1846–1879 oraz czynniki politycznego i kulturalnego życia polskiego w zaborze pruskim. W pewnej mierze wchodzi tu również w grę sytuacja Saksonii, zwłaszcza Drezna i osiadłej tam

Polonii. Wyłaniają się przy tym niesympatyczne i dopiero obecnie ujawniane próby wciągnięcia Forstera przez J.I. Kraszewskiego do szpiegowskiej siatki działającej w Prusach na rzecz Francji. Należy też wspomnieć o kandydaturze berlińskiego wydawcy na posła ziemi pomorskiej do pruskiego parlamentu, do czego jednak nie doszło z racji jego protestanckiego wyznania.

Dotychczas uwaga naszych, historyków badających dzieje polistopadowej emigracji, skupiała się głównie na uchodźcach osiadłych we Francji. Natomiast ich sytuacją w Rzeszy interesowano się jedynie sporadycznie. Tymczasem, jak wynika ze studium R. Jaskuły, choć nie tak spektakularnie jak we Francji, działała ona także intensywnie i skutecznie w Niemczech i warta jest badań równie rozległych, jak tamta. Lukę tę w znacznym stopniu wypełnia prezentowana monografia, choć skupia się głównie na Berlinie. Natomiast takie emigracyjne ośrodki jak Drezno, Lipsk, Wrocław, Heidelberg nadal oczekują na podobne, wnikliwe przebadanie.

Książka o K. Forsterze posiada starannie przygotowaną bibliografię (wykazy źródeł, opracowania), indeks osobowy, przy tym uderza precyzją tego rodzaju zestawień. Dobrze się też prezentują na kredowych wklejkach ilustracje: konterfekty, autografy listów, karty tytułowe paryskich i berlińskich publikacji Forstera, odezwy oraz prospekty. Nie często zdarza się spotkać tak sumiennie i z takim rozmachem zbudowaną monografię, nie co dzień lektura naukowej książki daje tyle satysfakcji, jak ta autorstwa R. Jaskuły

Ryszard Egretowski
Wrocław

Ignacy Z. S i e m i o n : *Lutum sapientiae, czyli Notatek chaotycznych część pierwsza*. Wrocław 2002 Biblioteka „Wiadomości Chemicznych”. Polskie Towarzystwo Chemiczne. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 259 s., ilustr.

Książkę tę brałam do ręki z nastawieniem, z jakim zwykle przegląda się wznowienia wydane z powodu specjalnych okazji. W tym przypadku okazją był jubileusz Profesora I.Z. Siemiona, toteż zaczęłam lekturę od końca, czyli od rozdziału poświęconego Jubilatowi. Wybór takiej kolejności miał swoje uzasadnienie również w fakcie, iż felietony z serii *Notatek chaotycznych* były mi już znane. *Notatki chaotyczne* bowiem czytywało się w „Wiadomościach Chemicznych” jako pierwsze, co zresztą z wielką trafnością zauważył Redaktor naczelny czasopisma – Józef J. Ziółkowski.